PATERNITATEA *GRAMATICII* ATRIBUITE LUI A. LAMBRIOR

DE

ION NUȚĂ

La sfîrșitul anului 1892 și la începutul celui următor, apăreau la Iași, în Editura Librăriei Kuppermann, două volume de *Gramatică română*. Primul trata *fonetica și morfologia*, cel de al doilea, *sintaxa*. Apariția lor a creat chiar de la început mari nedumeriri în rîndul cititorilor și al specialiștilor. Foaia de titlu, la ambele volume, era cu totul neobișnuită : în partea ei superioară figura autorul, A. Lambrior, urma numele lucrării, după care, mențiunea : „de Gh. Ghibănescu, profesor". Se punea întrebarea firească : cine era autorul acestor cărți ?

Un prim răspuns îl dădea chiar Gh. Ghibănescu, care, în *Prefața* primului volum explica prezența lui Lambrior ca autor. La propunerea Editurii amintite, de a întocmi un manual conform programei școlare pentru licee și gimnazii, care să aibă la bază articolele și manuscrisele lui A. Lambrior, Gh. Ghibănescu acceptă acest lucru „mai ales pentru a reîmprospăta în ochii tinerimei școlare numele ilustrului profesor de limba română", folosind de aici „pe de-a-ntregul *Fonetica*, partea lui originală". Deci, simplul fapt că s-a folosit de unele idei ale lingvistului îl determină să-l treacă drept autor, ceea ce nu făcuseră anterior alți gramatici, care luaseră din opera lui Lambrior mult mai multe lucruri. Originală idee, dacă ne gîndim că o gramatică școlară se naște adesea din alta și, de cele mai multe ori, autorul ei nici nu citează sursa de inspirație. Evident, Ghibănescu a exagerat procedînd așa, dar faptul acesta este demn de apreciat, pentru că el reprezintă recunoașterea meritelor marelui lingvist și poate fi o pildă pentru acei care cred că în scrisul lor totul le aparține.

Lucrurile par a fi clarificate definitiv în 1914, cînd Romulus Ionașcu făcea precizarea că Lambrior „n-a publicat nici o gramatică", iar Gh. Ghibănescu, autorul celor două lucrări, „a adunat și sistematizat tot ce a scris Lambrior asupra foneticii și mofologiei române" [1].

Afirmațiile acestea nu au fost luate în considerație și astfel problema paternității reapare, mai ales după anul 1956, cînd Iorgu Iordan publică un

[1] Romulus Ionașcu, *Gramaticii români. Tractat istoric despre evoluțiunea studiului gramaticei limbei române de la 1757 pînă astăzi*, Iași, 1914, p. 146.

BDD-A1401 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:36 UTC)

studiu în care, analizînd volumul din 1892, este categoric : Lambrior „are o gramatică postumă a limbii române, publicată de Gh. Ghibănescu“ [2].

Şi de aici, totul merge *cu* sau *înspre* această constatare.

De obicei, Gh. Ghibănescu este etichetat, în cele mai dese ocazii, drept editorul lucrărilor[3], iar alteori, coautor chiar[4]. Într-un volum apărut în 1975, coordonat de Iorgu Iordan, în capitolul redactat de Luiza şi Mircea Seche, se afirmă că Lambrior „n-a publicat nici o gramatică“, materialul său a fost „adunat şi sistematizat“ de Ghibănescu în lucrarea din 1892, dar, pe aceeaşi pagină, se rezumă unele idei din „gramatica sa“ [5] [a lui A. Lambrior]. *Dicţionarul de lingvişti şi filologi* insistă asupra faptului că, după moartea lui Lambrior, Ghibănescu publică „o altă lucrare a acestuia, *Gramatica română*“, după ce publicase („în colaborare cu Al. Lambrior) *Carte de citire...*“ [6], idee complet eronată şi inexplicabilă într-o astfel de lucrare.

Trebuie precizat de la bun început, în ceea ce ne priveşte, că socotim ca *autor* al celor două volume de *Gramatică română*, din 1892 şi 1893, pe Gh. Ghibănescu, şi acest lucru în urma comparării textului cărţilor respective cu tot ce a scris A. Lambrior (studiile publicate în diverse reviste şi articolele sau însemnările apărute postum sau rămase în manuscris).

Volumul din 1892[7], după o *Prefaţă* în care se dau sumare lămuriri privind materialul care stă la baza lucrării, cuprinde trei părţi.

Prima parte (p. 1—61) prezintă cîteva *noţiuni preliminare* (p. 1—32) legate de originea limbii române, limba literară, dialecte şi graiuri, clasificarea sunetelor, scriere şi pronunţie, silabă şi accent, fonologia latină. Ultimele capitole (p. 32—61) sînt dedicate în exclusivitate unei analize amănunţite a evoluţiilor vocalelor, consoanelor şi grupurilor consonantice de la latină la română, urmărindu-se aceste schimbări pînă la faza lor din graiurile populare.

Partea a II-a este consacrată *morfologiei*.

Substantivele sînt *comune* („acele ce au înţăles *general* şi prin care ne referim la *specie, clasă, familie, gen*“ ; ele reprezintă nume *materiale colective* şi *compuse* ; p. 66) şi *proprii* (care au „înţăles *particular, individual*, care se referă la persoane, la individ, la anumită fiinţă din natură“ ; p. 66) ; *genul* poate fi cunoscut după „terminaţiune şi înţeles“ (p. 74), iar dintre *neutrul logic* şi cel *gramatical* limba română l-a păstrat pe ultimul, „deşi l-a apropiat în formă de masculine şi feminine“ (p. 73) ; în limbă există două forme cazuale

---

[2] Iorgu Iordan, *Scurt istoric al principalelor lucrări de gramatică românească*, în „Limbă şi literatură“, II, 1956, p. 178 ; vezi şi *Limba română contemporană*, [ediţia a II-a], Bucureşti, 1956, p. 765.

[3] I. Coteanu şi I. Dănăilă, *Introducere în lingvistica şi filologia românească*, Bucureşti, 1970, p. 71 ; *Morfo-sintaxa limbii române. Cercetări bibliografice*, partea I, Biblioteca Centrală Universitară Bucureşti, 1973, p. XX ; *Istoria lingvisticii româneşti*, Bucureşti, 1978, p. 77 (capitol redactat de Luiza şi Mircea Seche).

[4] I. Rizescu, *H. Tiktin. Omul şi opera*, Bucureşti, 1971, vorbeşte de gramatica „lui Gh. Ghibănescu — Lambrior“ (p. 122), deşi la pagina următoare se aminteşte „manualul lui Gh. Ghibănescu“.

[5] *Istoria ştiinţelor în România. Lingvistica*, volum elaborat sub conducerea acad. Iorgu Iordan, de Ion Gheţie, Valeria Guţu-Romalo, Luiza Seche, Mircea Seche, Flora Şuteu, Bucureşti, 1975, p. 71.

[6] Jana Balacciu, Rodica Chiriacescu, *Dicţionar de lingvişti şi filologi români*, Bucureşti, 1978, p. 129.

[7] A. Lambrior, *Gramatica română. Fonetica şi morfologia*, de Gh. Ghibănescu, Iaşi, 1892 [pe coperta exterioară, 1893].

BDD-A1401 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:36 UTC)

(una pentru nominativ-acuzativ, *„cazul drept"*, şi alta pentru genitiv-dativ, *„cazul oblic"*, la care se adaugă şi *vocativul*, deşi, din punct de vedere funcţional, este recunoscută existenţa celor cinci cazuri ; substantivele în acuzativ precedate de prepoziţii sînt numite *locuţiuni cazuale* ; *declinările* se caracterizează după genuri şi sînt reduse la două tipuri : tipul I, format din substantive masculine şi neutre, şi tipul al II-lea, care cuprinde substantivele feminine. De aici şi teoria declinării cu două cazuri : a cazului *subiect* (provenită din nominativ) şi a cazului *regim* sau *obiect* (provenită din acuzativ).

Articolul poate fi *substantival* (*le, l, a*), *pronominal* (*al, ai, a, ale*), *adjectival* (*cel, cei, cea, cele*), *numeral* (*un, o, unii, unele*) şi *partitiv* (*nişte*).

Pronumele, care „ne duce spre numele adevărat al lucrului" (p. 120), este *personal, reflexiv, de politeţe, de întărire, posesiv, demonstrativ, conjunctiv* sau *relativ, interogativ* şi *nehotărît*.

Verbele sînt *tranzitive* şi *netranzitive* şi ele arată în propoziţie un raport activ, pasiv, reflexiv, şi reciproc ; prezentul poate fi şi *istoric*, iar acţiunile exprimate de el sînt *momentane* şi *continue* ; trecutul are cinci forme : *imperfectul, perfectul simplu (aoristul), perfectul compus* şi *perfectul anterior* (mai mult ca perfectul), care este *simplu (zisesem)* şi *compus (am fost zis)*. (Referitor la *perfect* trebuie remarcat faptul că autorul *Gramaticii* precizează că cel *compus* are o întrebuinţare mai mare în special în graiul moldovenesc, iar cel *simplu, aoristul*, este specific graiului muntean şi apare frecvent în povestiri ; p. 144) ; viitorul este *absolut* şi *anterior*, dar „limba ne dă şi alte forme cari exprimă starea acţiunii din viitor" (p. 145) : *viitorul apropiat şi posibil* şi *viitorul de necesitate* ; modurile verbului sînt : *indicativul, subjunctivul, imperativul*, şi *optativul* (infinitivul, participiul şi gerunziul „sînt derivate verbale, iar nu forme de conjugare" ; p. 148), iar cele cinci *conjugări* (verbele terminate în *-a, -ea, -e, -i, -î*) pot fi „vii", adică productive (I şi a IV-a) şi „moarte" sau neproductive (a II-a, şi a III-a).

Cuvintele neflexibile sînt : *adverbul (de timp, de loc, de cantitate, de calitate, de mod), „prepoziţiunea" (simplă şi compusă*, prin care „arătăm raporturi circumstanţiale *de loc, timp* şi *mod* etc." ; p. 218), *„conjuncţiunea"* (conjuncţiile sînt simple, compuse, „coordinatoare", subordonătoare şi pot fi : *copulative, disjunctive, adversative, cauzale, temporale, locale, comparative, concesive, finale, expozitive, relative* şi *concluzivale*) şi *„interjecţiunea"*.

Ultima parte a primului volum tratează **formarea cuvintelor** : schimbarea funcţiei gramaticale, schimbarea „de înţeles", împrumutul direct, derivarea cu sufixe *(augmentative, diminutive, nominale, verbale* şi *adverbiale)*, compunerea şi familia de cuvinte.

Din partea I a primului volum, *Fonetica*, paginile de la 32 la 41 au la bază studiile lui A. Lambrior publicate în perioada 1877—1881[8]. De asemenea, au fost folosite aici idei din *Introducere* la *Carte de citire*[9] (capitolul al III-lea, p.

---

[8] *Du traitement des labiales* **p, b, v, f** *dans le roumain populaire*, în „Romania", VI (1877), p. 443 — 446 ; *L'e bref latin en roumain*, în „Romania", VII (1878), p. 85 — 93 ; *Essai de phonétique roumaine: voyelles toniques*, în „Romania". IX (1880), p. 99 — 116, 366 — 376; X (1881), p. 346 — 364.

[9] *Carte de citire (Bucăţi scrise cu litere chirilice în deosebite veacuri). Cu o introducere asupra limbei româneşti* [de A. Lambrior], Iaşi, 1882 ; ediţia a II-a, Iaşi, 1890 ; ediţia a III-a cu adaus de texte din *Psaltirea Scheiană*, din *Codicele Voroneţian* şi 5 documente în original, de Gh. Ghibănescu, Iaşi, 1893 [pe copertă, 1894].

BDD-A1401 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:36 UTC)

XLVI—LXXIV, în special fenomenele fonetice legate de „monumentele" vechi și „foasta limbă românească"), din însemnările făcute pe marginea *Dicționarului* lui Cihac și a volumului lui B. P. Hasdeu, *Cuvinte din bătrîni*[10], cît și unele date oferite de manuscrisele rămase[11], în care se discută probleme de fonetică istorică : *Ce au devenit consoanele latine în română* (f. 70r—94r), *Fonetica străină* (f. 126r—158v), un studiu extrem de valoros în limba franceză despre *Vocalismul românesc* (f. 159r—177v) și un altul *Despre consoane* (f. 178r—237r).

Materialul acesta a fost selectat, sistematizat și grupat în secțiuni judicios stabilite, cum tot așa procedase, cu cîțiva ani mai înainte, și I. Nădejde în *Gramatica* sa. Deci, Gh. Ghibănescu a utilizat din studiile lui A. Lambrior numai chestiunile legate de fonetica istorică, insistînd asupra evoluțiilor vocalelor, consoanelor și grupurilor consonantice de la latină la română. Celelalte noțiuni preliminare care se întîlnesc în această parte a lucrării (originea limbii române, limba literară, dialect, grai, fonologie, cantitatea vocalelor, diftongii, clasificarea consoanelor etc., p. 1—32) îi aparțin lui Gh. Ghibănescu.

În capitolul dedicat *Morfologiei*, au fost folosite din opera lui A. Lambrior idei din părțile I și a II-a ale *Introducerii* la *Carte de citire* (noțiunile despre *verb*, *substantiv*, *articol* și sporadic despre *pronume* ; p. I—XLVI), unele fapte din articolul consacrat conjunctivului[12], completările făcute la *Carte de citire*[13] și diversele notații despre *verb* și *substantiv* consemnate în cele două „lecțiuni" ținute la Universitatea din Iași[14]. Se readuc astfel în discuție problemele declinării cu două cazuri (cazul *subiect* și cazul *regim*), a declinării caracterizate prin genuri, a căderii articolului *-l* de la substantivele masculine sau a unor forme verbale specifice vechii limbi românești. Majoritatea faptelor analizate aici nu apar în nici o lucrare a lui Lambrior și ele aparțin în totalitate lui Ghibănescu. A. Lambrior nu a scris nicăieri despre părțile neflexibile de vorbire, despre toate timpurile și modurile verbale și nu a abordat decît tangențial problema formării cuvintelor, care în *Gramatica* discutată constituie un ultim capitol.

Volumul dedicat sintaxei[15], devenit astăzi o raritate, uitat sau neglijat aproape total de către specialiști, aparține în exclusivitate lui Gh. Ghibănescu.

Lucrarea este structurată în două mari secțiuni, în care tratează probleme generale și unele aspecte specifice sintaxei românești.

Prima parte analizează, destul de amănunțit, aspectele de bază ale sintaxei și cuprinde cinci capitole.

1. *Teoria propoziției* : vorbirea ca obiect, cuvînt — frază, cuvînt — idee, propoziție — judecată, cuvintele logice ale propoziției, propoziția ca înțeles și ca formă.

---

[10] *Din lucrările inedite ale răposatului Lambrior*, în „Contemporanul", VI (1888), nr. 10 p. 336 — 350.

[11] Manuscrisul nr. 5 294 de la Biblioteca Academiei R.S. România.

[12] *Ceva despre conjunctivul românesc*, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie", I (1882), vol. I, fasc. I, p. 37 — 40.

[13] *Notițe de ale lui Lambrior (la Cartea de citire)*, în „Contemporanul", VII (1889), nr. 3, p. 273 — 285.

[14] *Două lecțiuni ținute la Universitatea din Iași de A. Lambrior. Note scoase de Eduard Gruber*, în „Contemporanul", VI (1888), nr. 8, p. 169 — 175.

[15] A. Lambrior, *Gramatica română. Sintaxa*, de Gh. Ghibănescu, profesor, Iași, 1893.

BDD-A1401 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:36 UTC)

2. *Termenii din propoziție*: propoziția ca obiect (subiectul, „verbul propoziției" sau predicatul, obiectul drept, care poate fi intern și extern, obiectul indirect și un obiect dublu, unul al persoanei și un altul al calității), propoziția ca atribut și complinirile *(atributive*, care se pun „pe lîngă subiect, obiect sau atribut", și *circumstanțialele*, puse „pe lîngă verb").

3. *Propoziții eliptice* (eliptice și multiple)

4. *Propoziții independente*: *independente*, *coordonate* (copulative, disjunctive și adversative), *subordonate* (cauzale, condiționale, temporale, completive, concesive, comparative, finale și concluzive), *incidente* și *incise*. (Trebuie făcută remarca că în cadrul subordonatei completive se face distincție între completiva „cu raport de nominativ, numită subordonată subiectivă", p. 47, și cea „cu raport de acuzativ, numită subordonată obiectivă", p. 48, care la rîndul ei poate fi obiectivă directă și indirectă.)

5. Determinarea numărului de propoziții în frază : prop oziții sinonime, prescurtarea și transformarea propozițiilor, transformarea dinactiv în pasiv.

În următoarele cinci capitole, care formează secțiunea a doua a acestei *Gramatici*, sînt studiate problemele legate de *sintaxa românească*: „șirul cuvintelor" (locul termenilor din propoziție), acordul termenilor din propoziție, corespondența timpurilor și sintaxa propozițiilor.

O ultimă parte cuprinde considerații generale privind ortografia, punctuația, alfabetul „greco-slav, cirilic" (unde se întîlnesc unele dintre ideile lui A. Lambrior), iar într-un scurt capitol sînt discutate sistemele ortografice.

Dacă volumul care analizează fonetica și morfologia cuprinde unele fapte expuse anterior de Lambrior în lucrările de care am amintit, în cel consacrat *sintaxei* ele lipsesc cu totul, pentru simplul motiv că Lambrior nu s-a ocupat niciodată de această problemă. Aici, planul și generalitățile privind *sintaxa*, cît și unele probleme de morfologie au fost luate de Ghibănescu, după cum însuși mărturisește acest lucru, din gramaticile lui Charles Belon și F. Brunot. În această situație, o afirmație ca aceea că la consolidarea termenului *sintaxă* o contribuție importantă a avut și Lambrior[16], nu mai prezintă nici o valoare.

Concluzia care se impune, după trecerea sumară în revistă a conținutului celor două volume, este aceea că A. Lambrior nu a publicat niciodată o gramatică a limbii române și nici nu a avut astfel de preocupări. Studiile sale, în special cele referitoare la fonetica și morfologia istorică, cît și manuscrisele rămase, au fost folosite de o serie de autori (I. Nădejde, Radu Rădoveanu, N. Pană), printre care și Gh. Ghibănescu. Acesta din urmă, pe de o parte, a sintetizat, amplificat și interpretat materialul extras din articolele lui Lambrior, dar, pe de altă parte, a adus nenumărate contribuții originale, a căutat exemplele cele mai adecvate, a introdus, la morfologie și sintaxă, fragmente din limba cultă și populară ca aplicații la reguli (numite de Ghibănescu „deprinderi") și modele de analize gramaticale.

Autorul celor două volume de *Gramatică română* nu poate fi altcineva decît Gh Ghibănescu, cu toate că majoritatea celor care au luat în discuție această problemă, fără a avea nici un argument, îi neagă această calitate, iar Iorgu Iordan, de exemplu, în legătură cu acest lucru, îl consideră, pe adevăratul autor, un „om puțin pregătit", chiar și în cazul nu atît de complicat în

[16] *Morfo-sintaxa limbii române*, p. LXXVII.

BDD-A1401 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:36 UTC)

a duce la îndeplinire, în bune condiții, sarcina prezentării pentru tipar a materialului rămas de la Lambrior[17]. Să nu uităm însă că Gh. Ghibănescu a avut și o temeinică pregătire lingvistică și filologică și nu a fost numai istoric, paleograf și editor de documente vechi. El este autorul unui studiu privind *Grafia chirilică la români* (1889), a publicat *Glosarul Psaltirei Scheiene* (1902) și un *Glosar slavo-român* (1911), iar, în ceea ce ne interesează, ca profesor secundar la Bîrlad și Iași, a întocmit o serie de manuale de gramatică pentru cursul primar, mediu și superior[18], unele dintre ele în colaborare[19], și două „povățuitoare" [20], un fel de *îndreptare metodice* pentru cei care predau această disciplină.

Lucrările de gramatică ale lui Gh. Ghibănescu, și în special volumele din 1892 și 1893, scot în evidență calitățile unui specialist total neglijat, care a avut un rol important în evoluția gramaticii românești. În ele Ghibănescu a sintetizat idei noi, interesante, originale, explicate riguros, științific, folosind în multe situații o terminologie apropiată de cea modernă. Legat de prima lucrare însă, nu trebuie uitat numele lui A. Lambrior, lingvistul care, prin opera sa, a pus bazele studiului științific al limbii române și a creat o adevărată școală în fonetica românească. Lambrior nu a avut răgazul să scrie o gramatică a limbii române, dar datele oferite de studiile sale au stat la baza unor lucrări viitoare și au fost preluate, total sau parțial, de foștii săi elevi. Unul dintre aceștia, tocmai cel mai puțin influențat de model, în semn de recunoștință l-a desemnat chiar autorul unor cărți, pe care ar trebui să figureze totuși numai numele său : Gh. Ghibănescu.

LA PATERNITÉ DE LA *GRAMMAIRE* ATTRIBUÉE À LAMBRIOR

RÉSUMÉ

Après avoir comparé le texte des deux volumes de la *Grammaire roumaine* publiés à Iaș en 1892 et 1893 avec tous les écrits de Lambrior (études parues dans diverses revues posthumes ou manuscrites), l'auteur conclut que la *Grammaire* citée appartienne à Gh. Ghibănescu

Bien qu'ayant utilisé pour le premier volume les articles de phonétique historique et partiellement, ceux de morphologie, de Lambrior, Gh. Ghibănescu a systématisé et interprété le matériel sélectionné ; ses contributions originales sont décisives. Quant au volume de *Syntaxe*, celui-ci lui appartient entièrement, Lambrior n'ayant pas abordé ce domaine.

Les discussions concernant ces travaux mettent en évidence les qualités d'un spécialiste négligé, ayant joué un rôle important dans l'évolution de la grammaire roumaine.

Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor
Iași, str. Codrescu, nr. 2

[17] Iorgu Iordan, *art. cit.*, p. 182.

[18] *Gramatica română (cursul mediu), Iași*, 1895 ; *Gramatica română (curs superior). Sintaxă, ortografie, stil și compunere*, Iași, 1897 ; *Adaus la Gramatica română, pentru uzul cl. IV primară, urbană și divizia III[a] rurală*, Iași, 1898; *Gramatica română, clasa II primară urbană*, Iași, 1900.

[19] Gh. Ghibănescu și Gh. Vesbianu, *Gramatica română, pentru clasa III primară urbană*, București, 1913 — 1914; *idem, Gramatica română pentru clasa IV primară urbană*, București, 1913 — 1914.

[20] *Povățuitor la Gramatica română (Cursul mediu)*, Iași, 1895 ; *Povățuitor la Gramatica română, pentru școalele primare : clasa IV urbană, IV — V rurală*, Iași, 1897.

BDD-A1401 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:36 UTC)